

Posudek oponenta disertační práce **Mgr. Michala Zezuly**

„ Vybrané problémy vrcholně středověké transformace moravsko-slezského pomezí (ve světle archeologických pramenů)“

předkládané v roce 2019

na Ústavu pro archeologii, Filozofické fakulty, Univerzity Karlovy v Praze

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Klír, Ph.D.

Rozsah práce: 164 s. rkp., z toho 33 tab. s obrazovými přílohami (57 obr.)

I. Stručná charakteristika práce

Posuzovaná práce z oboru archeologie je zaměřena na jednu z klíčových momentů středověkého vývoje našich zemí a tím byla proměna středověkého osídlení v průběhu 12. a 13. století. Územním rámcem, kde je tato problematika sledována, je oblast moravsko-slezského pomezí. Na vybraných příkladech lokalit obce Holasovice (okr. Opava) a města Opavy jsou představeny transformační mechanismy a projevy, které tento historický proces v průběhu jejich středověkého vývoje provázely. Vedle nemnohých písemných pramenů jsou pro tento účel využity především prameny archeologické povahy, získané prostřednictvím záchranné archeologické činnosti na daných lokalitách a v jejich okolí v průběhu posledních šedesáti let (obzvláště v období po roce 1989).

Práce je vyjma úvodu a závěru strukturována do tří základních kapitol, které odrážejí historický vývoj území na příkladu vybraných lokalit. První kapitola je věnována vsi Holasovice a historickému území Holasicka, které se v průběhu raného středověku nalézalo na pomezí českého a polského státu. Formou případových studií jsou v této práci představeny archeologická zjištění zaměřená na vývoj podoby této sídlištní jednotky, na které je možné demonstrovat obecnou proměnu osady raně středověkého typu v právně pokročilejší formu vesnického sídliště vrcholného středověku. Druhá nejobsáhlejší kapitola je zaměřena na středověký vývoj institucionálního města Opavy a její sídlištní aglomerace, jako nového správního a ekonomického centra historického Holasicka. Na podkladě archeologického bádání jsou zde předloženy sondy do řady oblastí dotýkající se geneze městského organismu, jeho urbanistické podoby, stavebních struktur, infrastruktury a materiální kultury. V závěru je předložena časová etapizace geneze města Opavy v průběhu 13. a 14. století. V závěrečné a poslední části se autor zaměřil na charakteristiku keramické produkce Opavska v 1. pol. 13. století na podkladě výzkumu hrnčířské pece ve Velkých Heralticích (okr. Opava), které názorně ilustruje podobu zdejší výroby odrážející přechod od tradiční lokální výroby, k výrobě unifikované, regionální.

II. Celkové zhodnocení práce a jejich jednotlivých aspektů (metodika práce, kritika pramene, argumentace)

Předložená práce je výsledkem dlouhodobého badatelského zaměření autora na problematiku vývoje města Opavy a jejího sídlištního zázemí. Základními prameny pro jeho závěry jsou poznatky získané prostřednictvím záchranných archeologických výzkumů, které autor za uplynulých ca dvacet let realizoval, nebo se na nich se svými spolupracovníky z archeologického pracoviště Národního památkového ústavu v Ostravě spolupodílel. Předkládaná práce vychází z publikovaných prací autora, příp. z jeho spoluautorských podílů na kolektivních výstupech (autorsky takřka 50 publikačních výstupů!).

Pro představení sídlištní geneze vybraného území Opavska autor logicky strukturuje svou práci podle chronologického kritéria.

Úvod práce je zaměřen na problematiku obce Holasovic, která je badateli ztotožňována s centrem regionální piastovské kastelánie, ovládnuté v 80. letech 12. století Přemyslovci a přeměněné následně ve vrcholně středověké Opavsko (celkem 21 s.). Těžiště této části ovšem spočívá ve vyhodnocení starších i novějších výzkumů v areálu hospodářského dvora, kde kolem přelomu 12. a 13. století existoval dřevěný kostel, nahrazený o něco později raně gotickou zděnou stavbou. Doposud se nepodařilo doložit žádné stopy raně středověké fortifikace a je tedy snad oprávněný názor, že rozvoj lokality náleží až konci 12. století, kdy bylo Holasicko připojeno k Moravě. S tím není v rozporu ani datování zdejších keramických nálezů, které navíc vykazují shodné znaky s moravským prostředím. V souvislosti se vznikem města Opavy dochází k reorganizaci zemědělského osídlení této oblasti a k vytvoření sídlištních forem založených na novém právním základu.

Základním a nejobsáhlejším těžištěm práce je kapitola věnovaná archeologii města Opavy a jejich předměstí (celkem 67 s.). Vysoce erudovaným způsobem jsou zde představeny poznatky získané archeologickými výzkumy, které jsou kritickým způsobem interpretovány a aplikovány do celkového rekonstrukčního modelu vývoje města. Autor v logickém uspořádání sleduje historické pozadí vzniku institucionální opavské městské obce na počátku 13. století a dále všechny podstatné aspekty spojené s formováním Opavy. Středověká podoba města je autorem rekonstruována především na podkladě vybraných archeologických nálezů nemovité povahy (zástavba městské parcely, podoba a vybavení veřejného prostoru, městská fortifikace). Mezi celorepublikové unikáty patří např. opavské dřevěné konstrukce různých staveb, které se zde vzhledem k velice vhodným pedologickým podmínkám dochovaly ve velice dobrém stavu. Mezi zásadní poznatky archeologie z posledních let patří taktéž informace o podobě a vývoji zdejší městské fortifikace, jejíž počátky jsou spojeny s vlastní lokací města v průběhu 1. poloviny 13. století. Svou podobou můžeme Opavu a její opevnění bezpečně zařadit do skupiny nejstarších hrazených institucionálních měst v českých zemích (např. společně se Starým Městem pražským, Brnem, Znojmem). Obdobně důležitou částí je i přehled poznání nejstarší městské klášterní architektury, reprezentované na příkladu konventu minoritů s kostelem sv. Ducha. Samostatně je věnována pozornost i opavským předměstím a jejich podobě, jejichž vývoj ovlivňovaly rozdílné přírodní podmínky.

Z uvedené, obsahově tak již dosti bohaté části práce se naopak nedozvídáme žádné informace o podobě a skladbě neagrárních (řemeslných) aktivit města, a to bez bližšího vysvětlení proč zde archeologické doklady ve větší míře scházejí (vyjma zmínek o zastoupení řemeslníků na předměstí).

Pouze formou stručného, avšak názorného přehledu je v další části práce představena hmotná kultura středověkého města (keramika, sklo, kovové předměty aj.). Pozornost je věnována také výpovědi přírodovědných analýz na nálezech z Opavy (archeobotanika, palynologie, archeozoologie). Autor přitom čerpá z publikovaných analýz i výzkumných zpráv jednotlivých specialistů (např. dlouhodobé působení V. Čulíkové v Opavě). Z jejich výsledků tak bezpochyby zaujme zjištění archeobotanické, které přináší plastický obraz životního prostředí středověkého města i jeho zázemí, nebo rozborů získaného osteologického materiálu dokládající pestrou skladbu zvířat v jeho hradbách.

V závěrečné shrnutí této kapitoly je předložena časová periodizace vývoje středověké Opavy do čtyř fází (1213 až 14. století), se stručnou charakteristikou základních urbanistických jevů daného období a výpovědi archeologických nálezů.

Formou exkurzu s návazností na studium vývoje a změn v keramické produkci zdejšího regionu je představen unikátní nález hrnčířské pece a keramických nálezů z Velkých Heraltic (celkem 12 s.). Autor se zde dotýká několika velmi důležitých problémových okruhů, kterými jsou přechod od tradiční k vrcholně středověké keramické produkci, interakce moravské a slezské výrobní tradice a vztahu středověké Opavy k jejímu venkovskému zázemí.

Součástí práce je názorně představená obrazová příloha ilustrující např. popisované nálezy, nebo výstupy z terénní dokumentace (celkem 33 tab.). Většinou jde o publikované obrazové přílohy převzaté z náležitě citovaných zdrojů. Seznam využitých pramenů a literatury dokládá podrobnou znalost autora v regionální a domácí tematické literatuře k problematice středověké Opavy a měst, a to včetně literatury zahraniční (zejména polské, důležité komparační nálezy z prostředí slezských měst) věnované vrcholně středověkým městům. Paradoxně je zde méně přihlédnuto k publikovaným nálezům z prostředí českých měst (Praha, Hradec Králové).

III. Dotazy k obhajobě

1. V práci je nastíněna problematika otázky hledání a identifikace centra holasovické kastelánie (Holasovice, Kylešovice, Hradec?). Jaký je současný stav této diskuse a možnosti dalšího výzkumu.
2. Lze detailněji postihnout strukturu a charakter předlokačního osídlení Opavy. Případně jaké faktory komplikují jeho poznání.
3. V práci jsou velice málo zmíněny archeologické nálezy dokladů středověké řemeslné činnosti v historickém jádru Opavy (např. str. 79). Prosím o komentář k této problematice (charakteristika nálezového fondu, stav poznání, důvody absence).

4. Problematika chronologie opavské vrcholně středověké keramické produkce a možnosti využitelnost dendrochronologických dat pro datování nálezů a archeologických situací.
5. Jaký je stav poznání nejstarší opavské zděné profánní architektury. Je něčím tato architektura odlišná od zjištění z jiných českých a moravských měst (např. Praha, Brno).

IV. Závěr

Závěrem svého posudku mohu konstatovat, že Michal Zezula předložil kvalitní disertační práci, která si za svůj cíl vzala přiblížit některé vybrané problémy proměny raně středověkého Holasicka ve vrcholně středověké Opavsko 13. století. Převážná část zde prezentovaných poznatků se týká Opavy - města, které je velice vhodným reprezentantem institucionální středověké městské obce, na jejímž příkladu lze formulovat obecnější závěry spojené se vznikem středoevropských měst vrcholného středověku. V rámci možností daných prameny převážně archeologické povahy, nabídl výsledky, které nejen rozšiřují stav poznání sledovaného místa, ale umožňují jejich použití pro úvahy obecnějšího, metodického charakteru spojených s výzkumem středověkého města. Výběrový přístup k některým tématům nesnižuje kvalitu této práce, naopak zcela zřetelně odráží současné možnosti badatelů při zpracování velkého množství poznatků získaných z prostředí historických měst obzvláště v posledních desetiletích. Opavský příklad pojetí prezentace a analýzy archeologických dat představený v této práci lze bez váhání zařadit do skupiny velice zdařilých archeologických syntéz věnovaných městské problematice v ČR.

Předložená práce je napsána srozumitelnou formou, při dodržení všech náležitostí odborného výstupu, včetně potřebného poznámkového aparátu a citované literatury. Obrazová příloha práce zahrnující polohopisné plánky s nálezy, historické plány, výběrovou terénní dokumentaci a dokumentaci nálezového fondu je předložena ve srozumitelné podobě a v profesionální kvalitě zhotovení. Její výběr je veden se snahou o komplexní představení pramenného fondu. Z uvedeného důvodu mohu prohlásit, že:

předložená disertační práce **splňuje** požadavky kladené na disertační práci, a proto ji **doporučuji** k obhajobě a předběžně klasifikuji, jako **prospěš.**